

ԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆՆԹԱՑԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐ

Հայկ ՄԱՄԻՋԱՆՅԱՆ

ՀՀ Պետական Կառավարման Ակադեմիայի Ասպիրանտ

Բանալի բառեր. քաղաքական գործընթաց, կառավարում, երիտասարդություն, ակտոր, սոցիալականացում

Անցման շրջանում գտնվող հասարակություններում քաղաքական գործընթացները դինամիկ բնույթ ունեն: Առանձնահատուկ նշանակություն են ստանում քաղաքական գործընթացի նոր ակտորները: «Քաղաքականության ակտոր» տերմինը սովորաբար ընկալվում է որպես քաղաքական գործընթացի սուբյեկտ, որի գործողությունները «ուղղակիորեն առաջացնում կամ անուղղակի հանգեցնում են հասարակության հիմնական ինստիտուտների փոփոխություններ (անկախ այն բանից, թե բուն սուբյեկտը գիտակցել է այդ)»: Մի շարք քաղաքագետներ¹ պաշտպանում են այն տեսակետը, որ քաղաքականության ակտորների կողմից խնդիրների հաջող իրականացումը նպաստում է նրանց ազդեցության ռեսուրսների առկայությունը, իրենց շահերը հստակորեն արտահայտելու և պաշտպանելու կարողությունը, որոնց հիման վրա ակտորները ձևավորում են քաղաքական գործողության ռազմավարությունները: Մեր կարծիքով, ակտոր հասկացությունը համաադրելի է քաղաքականության սուբյեկտի սահմանմանը, որպես այլոց ուղղված գործողություններ կատարող անհատի, որը, ելնելով իր շահերից, քաղաքականության մեջ մտցնում է խաղային տրամաբանություն: Առավել հաճախ «ակտոր» տերմինը նշանակում է պետության և առանձին անհատների դերը (մեր դեպքում երիտասարդությունը որպես հասարակության զարգացման պոտենցիալ ռեսուրս) քաղաքական համակարգում:

Ժողովրդավարական անցումից դեպի համախմբում գործընթացում պետության զարգացման որոշիչ վեկտորը քաղաքացիական հասարակության գործառույթային բաղադրիչի կատարելագործումն է: Հասարակությունը հավասարակշռեցնում է պետական իշխանության ազդեցությունը և այլ անկախ ակտորների քաղաքական մասնակցությունը հասարակական կազմակերպությունների և շարժումների միջոցով: Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների գործունեությունը հնարավոր է միայն այն ժամանակ, երբ ոչ-պետական կազմակերպությունները և քաղաքական գործընթացի այլ ակտորները կարող են դառնալ քաղաքացիների շահերի ակտիվ պաշտպան, որոշակիացնելով դեպի օրենքի գերակայության պետություն շարժման

¹ Гельман В.Я. Россия регионов: трансформация политических режимов / В.Я. Гельман. С.И. Рыженков, М. Бри. - М., 2000. - С. 19-20.

գործընթացը: Քաղաքացիական հասարակության գործառնության զարգացման կարևորագույն պայմաններից մեկն այն մարդկանց ներկայությունն է, որոնք ընդունակ են «լավ կառավարման» սկզբունքների շրջանակում համագործակցել հասարակական ուժերի հետ հանուն ընդհանուր նպատակների, շահերի և արժեքների իրագործման²: Այդպիսի մարդիկ պետք է պատրաստ լինեն համադրել սոցիալական շերտերի շահերը «լավ կառավարման» սկզբունքների միջոցով: Քաղաքացիական հասարակության ակտիվ սուբյեկտի դաստիարակության գործընթացը անհրաժեշտ է սկսել արդեն այն տարիքում, երբ ձևավորվում է անհատը, հետևաբար, պետք է աշխատել երիտասարդ սերնդի հետ, որը ապրելով պետության մեջ պետք է քաղաքացիական դիրքորոշում ունենալուց զատ, ձևավորի նրա քաղաքականությունը և կենսագործունեությունը:

Քաղաքացիական հասարակության և իրավական պետության ստեղծումը անհնարին է առանց երիտասարդության լայն քաղաքական մասնակցության: Այսօր քաղաքական գործընթացում երիտասարդության տեղի ու դերի որոշման հարցը արդիական է և սկզբունքային ցանկացած պետության համար: Երիտասարդությունը սոցիալական խումբ է, որը միշտ աչքի է ընկնում աշխուժությամբ, շարժունակությամբ և դինամիզմով, բայց կյանքի փորձի պակասության և նոր ձևավորվող հարացույցի պատճառով տարբեր ծայրահեղական ուժերի ազդեցության հանդեպ թույլ կայունություն է ցուցաբերում: Վերջին տասնամյակների փորձը ցույց է տալիս, որ պետությունները, որոնք կարողանում են արդյունավետ կուտակել և օգտագործել մարդկային կապիտալը, որի հիմնական կրողն երիտասարդ սերունդն է, ունեն հստակ ռազմավարական առավելություններ:

Այդ պարագայում պետությունն ու հասարակությունը իրենք իրենց հնարավորություն են տալիս ձևավորել պայմաններ երիտասարդության ինքնադրսևորման ու հասարակական-քաղաքական գործընթացներին նրանց ակտիվ ներգրավվածության համար: Քաղաքական գործընթացը որպես բարդ բազմաշերտ երևույթ ենթադրում է քաղաքական կյանքի բնականոն արդիականացում՝ բացահայտելով քաղաքական համակարգի էվոլյուցիան ժամանակի և տարածության մեջ, ինչպես նաև քաղաքական գործնական հարաբերությունների դինամիկայում ընդգրկված քաղաքական սուբյեկտների փոխգործակցությունը և գործունեությունը³: Քաղաքական գործընթացի հետա-

² Մ.Մարգարյան, «Լավ կառավարման» սկզբունքների ներդրումը՝ որպես Հայաստանի Հանրապետությունում խաղաղության մշակույթի հաստատման գործընթաց, ՀՀ ՊՆ Դրաստամատ Կանայանի անվան ԱՌՀԻ ռազմագիտական «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ» հանդեսի 2013թ., N 1 – 2

³ Апанасенко Т., Болдырева Е. и др, Пол. отношения и процессы. СПб, 2002. с. 119-126

զոտողները կարծում են, որ այդ հասկացությունը կարող է ունենալ ամնվազն երկու իմաստ, կախված քաղաքականության ծավալման մակարդակից: Միկրո մակարդակում դա սոցիալ-քաղաքական սուբյեկտների մի ինչ-որ հավասարազոր գործունեություն է: Մակրո մակարդակը սահմանում է քաղաքական գործընթացը որպես քաղաքական տրանսֆորմացիաների հետևողական համակարգ, քաղաքական համակարգի բնական փոփոխություն⁴:

Այս համատեքստում տեղին է հիշատակել կառուցվածքային-ֆունկցիոնալ մոտեցման ներկայացուցիչ Ս.Պարսոնսին և այլոց⁵, ովքեր քաղաքական գործընթացը նույնացնում են համակարգի գործունեության արդյունքների հետ: Վարքաբանությունը որպես քաղաքագիտության ուղղություն (Չ.Մերիամ, Գ.Լասուելլ և այլոք)⁶ կենտրոնանում է սուբյեկտների սեփական շահերի իրականացման վարքագծային ասպեկտների վրա: Քաղաքական գործընթացը այդ հեղինակները դիտարկում են որպես տարբեր սուբյեկտների քաղաքական կամքի, շահերի, արժեքների գումարման արդյունք: Ռ.Դարենդորֆի և այլ կոնֆլիկտաբանների աշխատություններում⁸ խիստ ուշադրություն է հատկացվում իշխանության ռեսուրսների և նրանց համար պայքարին, ընդ որում շեշտը դրված է իշխանության ստատուսների և ռեսուրսների համար տարբեր խմբերի մրցակցության դինամիկայի ուսումնասիրության վրա:

Այսպիսով, մինչև օրս, քաղաքական գործընթացի սահմանման շուրջ ստեղծվել են բազմաթիվ մոտեցումներ: Ժամանակակից արևմտյան և ռուսական քաղաքագիտական դպրոցների ներկայացուցիչները (Դ. Իսթոնը, Գ. Ալմոնդը, Ս. Էյզանշտատը և այլոք),⁹ քաղաքական գործընթացը դիտում են համակարգային, կառուցվածքա-ֆունկցիոնալ, վարքաբանական, ինստիտուցիոնալ և նեո-ինստիտուցիոնալ մոտեցումների դիրքերից որպես գործառույթային բնութագիր, քաղաքական համակարգի գործողությունների ձևավորման, փոփոխություն, վերափոխման և գործունեության միացություն:

Քաղաքական գործընթացը կարող է նաև դիտվել որպես փոխգործակցություն՝ տարբեր ուժերի պայքար, «հավանական բնույթ, որը անխուսափե-

⁴ Хоконов А.А. Взаимодетерминация государства и гражданского общества в структуре российского политического процесса: автореф. д и с с . канд. полит, н. Владикавказ, 2011

⁵ Парсонс Т. Система современных обществ, М., 1997. с. 46

⁶ Мерриам Ч. Новые аспекты политики, Антология мировой политической мысли. - Т. 2.- М., 1997. - С. 154;

⁷ Lasswell H. Politics: Who Gets What, When, How. -N.Y ., 1958

⁸ Дарендорф Р. От социального государства к цивилизованному // Политические исследования. 1993. No 5. С . 33

⁹ Истон Д. Категории системного анализа политики, Антология мировой политической мысли. М., 1997. Т.П.С. 630-642.

լիորեն առաջացնում է դրա ռացիոնալ և իռացիոնալ հիմքերը»¹⁰: Որոշ հետազոտողներ քաղաքական գործընթացների առանձնահատկությունները տեսնում են իշխանության ստատուսների և ռեսուրսների¹¹ համար խմբերի մրցակցության մեջ, մյուսները՝ քաղաքական համակարգի գործունեության արդյունքներում³: Գ.Ալմոնդը¹² քաղաքական գործընթացը դիտարկում է որպես սոցիալ-քաղաքական ընդհանրացված իրականություն, որն առաջացնում է քաղաքական համակարգի գործառույթների վերլուծությունից:

Քաղաքական գործընթացում ներառվում են տարբեր սոցիալ-ժողովրդագրական խմբեր, քաղաքական կուսակցություններ և հասարակական շարժումներ, և նրա իրականացման բնույթը բացահայտում է հասարակական դինամիկան, էվոլյուցիան, ժամանակի և տարածության մեջ փոփոխությունների հատկանիշները: Այդպես, Ա.Շուտովը դիտարկում է քաղաքական գործընթացը որպես «քաղաքական փոփոխությունների ցիկլ, իրավահաջորդության պետությունների քաղաքական համակարգ, որը ապահովում քաղաքականացման սոցիալական մարմնի մակարդակը և բնույթը»¹³: Ինչ վերաբերում է քաղաքական գործընթացի հիմնական փուլերին, ապա նրանց մեջ արտահայտվում է քաղաքական համակարգի զարգացման դինամիկան սկսած այն կառուցելուց և մինչև բարեփոխումներին ուղղված քայլերը:

«Քաղաքական գործընթաց» հասկացության էությունը ավելի ամբողջական գիտակցելու համար հարկավոր է հաշվի առնել, որ այն բաժանվում է ընդհանուր և մասնավոր գործընթացների: Առաջինները ընդգրկում են ամբողջ հասարակությունը և տանում են դեպի քաղաքական համակարգի փոփոխությունները, բաղկացած են բազմաթիվ մասնավոր գործընթացներից, ընդ որում, չհանդիսանալով դրանց պարզ գումարը, տեղի ընթանում են երեք ձևերով. էվոլյուցիա, ռևոլյուցիա, ձգնաժամ:

Ընդհանուր քաղաքական զարգացումները արտացոլում են հասարակության քաղաքական համակարգի շարժումն ընդհանուր առմամբ, և դրսևավորվում են վիճակների փոփոխմամբ, իսկ մասնավորները իրենցից ներկայացնում են «քաղաքական գործունեության բազմաթիվ ձևեր, որոնք ուղղված են որոշակի քաղաքական նպատակների իրագործմանը, սակայն չեն ազդում հասարակության քաղաքական համակարգի վիճակի վրա»¹⁴: Ըստ հա-

¹⁰ Кравченко И.И. Политика и сознание // Вопросы философии. - 2006. - № 11. - С. 15

¹¹ Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерки политической свободы. - М., 2002.-С. 120

¹² Almond G., Powell G. Comparative Politics Today: A World View. - N.Y., 1992

¹³ Шуттов А.Ю. Политический процесс. - М., 1994. - С. 19.

¹⁴ Карпенко О.М., Ламанов И.А. Молодежь в современном политическом процессе в России. - М., 2006. - С. 19.

սարակության համար կարևորության քաղաքական գործընթացները բաժանվում են բազայինների և ծայրամասայինների: Յուրաքանչյուր քաղաքական գործընթացին բնորոշ է ցիկլայինությունը կամ կրկնելիությունը: Այսպիսով, ընտրական գործընթացի ձևավորումը տեղի է ունենում ընտրական ցիկլերի հիման վրա և քաղաքացիների քաղաքական գործունեությունը զարգանում է համապատասխան իշխանական մարմինների թեկնածուների առաջադրման, ընտրության և իրենց գործունեության վերահսկողության փուլերին: Քաղաքացիական ակտիվության գագաթնակետը համընկնում է ընտրությունների ժամանակի հետ:

Քաղաքագետները առաջարկում են քաղաքական գործընթացների մի քանի տիպաբանական դասակարգում: Առաջին մշակել է Լ.Պայը¹⁵ համեմատական քաղաքագիտության շրջանակներում, այդ գիտնականը կապել արևմտյան և ոչ արևմտյան երկրների քաղաքական զարգացման սկզբունքային տարբերությունները նրանց մշակութային «կոդի» հետ, ինչը հիմնականում պայմանավորված է այս կամ այլ հասարակության անդամների վարքագծով:

Կատարելով «քաղաքական գործընթացի կառավարում» հասկացության բովանդակության վերլուծությունը, որպես բազային կոգտագործենք հետևյալ սահմանումը. քաղաքական գործընթացի կառավարումը՝ դա այս կամ այն քաղաքական ինստիտուտները ստեղծող և վերարժևորող սուբյեկտների, կառույցների, հաստատությունների և այլ քաղաքական ակտորների (ինչպիսիք են պետությունը և քաղաքացիական հասարակությունը, կուսակցությունները, մարդկանց կազմակերպված և թույլ կազմակերպված խմբերը, որոշ անհատները, և երիտասարդությունը այդ թվում) հարաբերական անկախության մեջ գտնվող փոխազդեցությունների ամբողջությունն է:

Մեր կողմից տրված այս սահմանման օգնությամբ բացահայտվում է երիտասարդության տեղի և դերի հիմնավորումը քաղաքական գործընթացի կառավարման մեջ: Առաջին հերթին դա երիտասարդության շահերի արտահայտման բազմազանությունն է արտաբերման զանազան ձևերով, ինչպես նաև ազդեցացման միջոցով՝ ընտրություններին մասնակցելով, կուսակցություններին և հասարակական կազմակերպություններին անդամակցելով: Երկրորդը, քաղաքական առաջնորդների կողմից իրականացվող կառավարման որոշումների ընդունման և իրականացման բազմաթիվ ձևերը: Ակտորների ինտեգրման բացակայությունը քաղաքական գործընթացի ևս մի առանձնահատկություն է: Երիտասարդության ներուժը որպես քաղաքական գործընթացի ռեսուրս, դեռևս լրիվ չի օգտագործվում, այդուհանդերձ, այդ տարիքային խմբի ներկայիս անդամները ժամանակի ընթացքում հասարա-

¹⁵ Пай Л. Незападный политический процесс // Политическая наука. - 2003. - № 2.

կության կյանքի տնտեսական և քաղաքական, սոցիալական և հոգևոր ոլորտներում կգրավեն առաջատար դիրքեր: Երիտասարդության մեջ այսօր արդեն կարելի է նշմարել ապագայի նախատիպը, որից կախված է պետության հետագա զարգացումը:

Պետական իշխանության մարմինների համագործակցությունը երիտասարդության հետ ենթադրում է տարբեր սոցիալ-քաղաքական ուժերի շահերը: Ընտրություններին և քաղաքական ասպարեզում ուժերի բաշխման վրա ազդող այլ զանգվածային իրադարձություններին ու քաղաքական միջոցառումներին երիտասարդության մասնակցության միջոցով բազմազան քաղաքական խաղացողներ, ակտորներ կարող են ուժեղացնել իրենց ազդեցությունը քաղաքական գործընթացի վրա: Այսօրվա սրընթաց փոփոխվող և գլոբալացման ակտիվ գործընթացների ազդեցության տակ գտնվող աշխարհում, որ ներթափանցված է տեղեկատվության տարափոխ և պահանջում է նոր գիտելիքների մշտական հոսք, երիտասարդության դերը նշանակալիորեն աճում է:

Երիտասարդության դերը քաղաքական գործընթացում միանշանակ չէ: Անկասկած, երիտասարդությունը քաղաքական գործընթացի ակտորներից մեկն է այլ սոցիալական խմբերի, ինչպես նաև քաղաքական էլիտաների, հասարակական շարժումների և միավորումների, ասոցիացիաների (օրինակ, գործարարների միությունների), պետության (օրինակ, գլոբալ քաղաքական գործընթացներում), և այլոց հետ միասին: Միևնույն ժամանակ, երիտասարդության որոշակի մասը քաղաքականապես ակտիվ չէ, երիտասարդական միջավայրը բնութագրվում է աբսենտեիզմի՝ քաղաքական մասնակցությունից խուսափելու որոշակի միտումով: Նշված խնդիրը իր արդիականությունը չի կորցրել, և այժմ ամենայն ակներևությամբ հասունացել է երիտասարդության պետական քաղաքականության նոր ռազմավարության մշակման անհրաժեշտությունը: Այն պետք է ավելացնի քաղաքական հաստատությունների, իշխանական և կառավարման մարմինների գործունեության արդյունավետության աճը, նպաստի պետության և հասարակության դինամիկ զարգացմանը: Երիտասարդների մեծամասնությունը արտահայտում են հետաքրքրությունը հասարակության կյանքում իրենց սեփական քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ: Այդպիսի մասնակցության աստիճանը մեծապես կախված է երիտասարդության հանդեպ պետական իշխանության լոյալությունից, կոնկրետ քաղաքական գործընթացի ընթացքից՝ բնակչության քաղաքական ակտիվության աճի կամ անկման, ինչպես նաև երկրում քաղաքականության մեջ զանգվածային ներգրավվածության աստիճանից: Ժամանակակից քաղաքական գործընթացի ակտոր դառնալու պայմանները երիտասարդության համար կախված են քաղաքական ռեժիմի ձևից, ինքնին

քաղաքական գործընթացի ձևից և փուլից, պաշտոնական ուժային կառույցներին ՋԼՄ-ների հաշվետվողականության աստիճանից, սոցիալ-քաղաքական կյանքի տեղեկատվական բաղադրիչի զարգացման մակարդակից, «սպառողական հասարակության» իդեալների տարածման աստիճանից:

Երիտասարդությունը գրավում է քաղաքական գործիչների և կարծիք ձևավորողների ուշադրությունը, որպես խոշոր ուժային ռեսուրս, քաղաքական առաջնորդների և վերնախավի լեգիտիմության աջակից, այն քաղաքական գործընթացի գործուն ակտոր է: Երիտասարդության քաղաքական ձևավորման գործընթացների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ երիտասարդ սերունդը, ինչպես նաև ժամանակակից հասարակությունն ընդհանրապես, բավականաչափ մասնատված է, այսինքն քաղաքական մասնակցության բնույթի և բովանդակության տեսանկյունից անհամասեռ է: Մի կողմից, կա իր վճիռներում անկախ երիտասարդների ոչ բազմաթիվ մի խումբ, ովքեր արդեն ունեն հաստատված քաղաքական տեսակետներ ու համոզմունքներ: Նրանք ակտիվ են և ինքնուրույն, նրանցից է ձևավորվում կուսակցական մեծահասակ վերնախավի կադրային ռեզերվը: Իսկ մյուս կողմից, կա երիտասարդների մի մեծ խումբ, ովքեր մասնակցում են ընտրություններին միայն այն ժամանակ, երբ քաղաքական ուժը կարող է դիպչել նրանց շահերին: Այս առումով եզրակացնում ենք, որ կարևոր է տարբերակված կիրառել քաղաքական տեխնոլոգիաները. նրանցից որոշները պետք է հաշվի առնի երիտասարդությունը որպես ամբողջություն, իսկ մյուսները՝ ուղղված լինեն երիտասարդության միայն առանձին հատվածներին և խմբերին:

Ամփոփելով վերը նշված եզրակացությունները, նշենք, որ երիտասարդություն ասելով, կհասկանանք դեռ չձևավորված հատուկ համոզմունքներով, մաքսիմալիզմով, փոքր կենսափորձով, հաճախ՝ ժամանակակից հասարակությունում սոցիալապես ողջունելի հաստատված դերերի բացակայությամբ, սոցիալական և քաղաքական կյանքում վարվելաձևի ինվերսիայով պայմանավորված կարծիքներով, արժեքներով և շահերով մարդկանց սոցիալական և տարիքային խմբերը: Երիտասարդությունը որպես քաղաքական գործընթացի ակտոր ակտիվ զբաղեցնում է կյանքում իր դիրքը, ձեռք բերելով ժամանակակից աշխարհում քաղաքական պրակտիկայի փորձը:

Հայկ ՄԱՄԻՋԱՆՅԱՆ

Երիտասարդությունը քաղաքական գործընթացի կառավարման դերակատար
Բանալի բառեր. քաղաքական գործընթաց, կառավարում, երիտասարդություն, ակտոր, սոցիալականացում

Հեղինակը ուսումնասիրել է երիտասարդության ներգրավվածությունը քաղաքական գործընթացների կառավարման մեջ: Հոդվածում ուսումնասիրված են քաղաքական կառավարման տեսական մեկնաբանությունները, բերվում է բովանդակային վերլուծություն, ինչպես նաև ներկայացվում է երևույթի սահմանումը: Երիտասարդությունը որպես քաղաքական գործընթացի ակտոր ակտիվ զբաղեցնում է կյանքում իր դիրքը, ձեռք բերելով ժամանակակից աշխարհում քաղաքական պրակտիկայի փորձը: Երիտասարդների մեծամասնությունը արտահայտում են հետաքրքրությունը հասարակության կյանքում իրենց սեփական քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ:

Айк МАМИДЖАНИЯ

Молодежь как актор управления политических процессов

Ключевые слова: политические процессы, управление, молодежь, актор, социализация

Автор статьи исследует роль молодежи в управлении политическими процессами. В статье рассмотрены теоритические аспекты политического управления, приведен содержательный анализ, а также определение данного явления. Молодежь занимает в жизни свою позицию в качестве активного актора политического процесса, приобретая политический опыт в современном мире. Большинство молодых людей проявляют интерес в общественной жизни в отношении своего собственного политического участия.

Hayk MAMIJANYAN

Youth as an actor of management of political processes

Key words: political processes, management, youth, actor, socialization

This research studies the role of youth in the management of political processes. Author has discussed the theoretical aspects, content analysis and definition of management of political processes. Young people take their position as an active actor in the political process in their lives, gaining political experience in the modern world. Most young people show interest in public life regarding their own political participation.